

Ana Torlak

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička cesta 35
HR - 21000 Split
atorlak@ffst.hr

Kratko priopćenje / Short communication
Primljen / Received: 6. 2. 2024.
Prihvaćen / Accepted: 15. 5. 2024.
UDK / UDC: 908(497.58)“18”:929Vetter von
Lilienberg, W. A.
DOI: 10.15291/ars.4629

Austrijski namjesnik von Lilienberg i salonitanski eroti

Austrian Governor von Lilienberg and the Erotes of Salona

SAŽETAK

Namjesnik Dalmacije za vrijeme Druge austrijske uprave, podmaršal Wenzel Alois Vetter Graf von Lilienberg (1831. – 1840.), po preuzimanju dužnosti odlučio je obići pokrajinu kako bi, po njegovim riječima, stekao vlastiti dojam i dobio valjane podatke o cjelokupnom socioekonomskom stanju. Putovanje koje je poduzeo trajalo je više od dvije godine, od 1832. do 1834. U detaljnom izvještaju vlastima u Beču iznio je opis provincije koji je obuhvaćao pregled zatečenog stanja i plan unaprjeđenja pokrajine. U jednom dijelu izvještaja iznosi opasku o Dalmatincima kao narodu koji ne mari za vlastite spomenike te ih uništava. Kao dokaz takvom ponašanju donosi crtež ulomka sarkofaga za koji piše da je iz Salone. Crtež i opis koji ga prati dio su čistopisa koji se čuva u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici te do danas nisu objavljeni. Prikazani se spomenik čuva u Arheološkom muzeju u Zadru, a u suvremenoj se literaturi navodi da je iz okolice Zadra ili Biograda. Ovim istraživanjem, a na temelju arhivskih izvora, pokazuje se da je spomenik iz Salone, a da je u Zadar prenesen za vrijeme namjesništva grofa von Lilienberga.

Ključne riječi: Vetter von Lilienberg, Druga austrijska uprava, osnivanje muzeja, eroti, Salona, gradski perivoj u Zadru, Arheološki muzej Zadar

ABSTRACT

Wenzel Alois Vetter Graf von Lilienberg (1831-1840), governor of Dalmatia during the Second Austrian Administration, decided to tour the province after assuming office in order to, in his words, gain his own impression and obtain valid data on the overall socioeconomic situation. His journey lasted more than two years, from 1832 to 1834. In a detailed report to the authorities in Vienna, he presented a description of the province that included a survey of the current situation and a plan for improvement. In one part of the report, he makes a remark about the Dalmatians as a people negligent of their monuments and destroying them. As evidence of such behaviour, he attached a drawing of a sarcophagus fragment, allegedly from Salona. The drawing and the accompanying description are part of an unpublished manuscript kept in the Austrian National Library. The depicted monument is kept in the Archaeological Museum in Zadar, and present-day scholarly literature locates it to the surroundings of Zadar or Biograd. This research, based on archival sources, shows that the monument originated from Salona, and that it was transferred to Zadar during the governorship of Count von Lilienberg.

Keywords: Vetter von Lilienberg, Second Austrian Administration, museum establishment, Erotes, Salona, city park in Zadar, Archaeological Museum in Zadar

1.
Namjesnik Lilienberg (*Vetter von Lilienberg, Wenzel Alois Graf*, grafika, © Österreichische Nationalbibliothek, https://data.onb.ac.at/rep/BAG_7892636, preuzeto 29. 2. 2024.)

Governor Lilienberg (*Vetter von Lilienberg, Wenzel Alois Graf*, graphics, © Österreichische Nationalbibliothek)

Razdoblje Druge austrijske uprave u Dalmaciji trajalo je gotovo čitavo 19. stoljeće, od dolaska austrijskih trupa 1814. godine pa sve do kraja Prvog svjetskog rata 1918. Već nakon 1815. godine i Bečkog kongresa, na kojem su Austriji priznati novoosvojeni posjedi, započelo je političko i administrativno uređivanje dijelova Carstva. Dalmacija je određena kao austrijska pokrajina, a obuhvaćala je prostor od otoka Raba na sjeveru do Boke kotorske na jugu.¹ Iz glavnog grada, Zadra, provincijom je upravljao najviši organ pokrajinske vlasti – namjesnik (gubernator), koji je imao i vojnu i civilnu vlast. Uz namjesnika je imenovana Zemaljska vlada (*Landesgubernium*) kao najviši organ pokrajinsko-činovničke uprave.² Pokrajinsku vladu, kao i namjesnika, imenovala je središnja državna vlast u Beču kojoj su bili izravno odgovorni. Od uspostave pokrajine 1814. pa sve do 1902. godine na mjesto namjesnika pokrajine redom su imenovani austrijski generali.

Prvi je tu dužnost obavljao podmaršal Franjo Ksaver Tomašić, od 1813. do 1831. godine, a potom podmaršal Vetter von Lilienberg,³ čija je služba trajala od 1831. do 1840. godine.⁴ Vetter Graf von Lilienberg (Čáslav, 1767. – Zadar, 1840.) potječe iz plemićke obitelji s njemačko-carskim podrijetlom (sl. 1).⁵ Vojnu je karijeru započeo u austrijsko-turskom ratu i nastavio u napoleonskim ratovima, tijekom kojih je teško ranjen, 1812. godine. Kao vojni namjesnik djelovao je u Pijemontu, zatim kao zapovjednik austrijskih intervencijskih postrojbi na Siciliji, zapovjednik utvrde u Veneciji i naposljetku u Vojnoj krajini. Zbog vojnih uspjeha odlikovan je Viteškim križem Reda Marije Terezije 1802. i Redom željezne krune 1823. godine. U grofovski stalež uzdignut je 1813., imenovan c. k. komornikom 1817. i tajnim savjetnikom 1823. godine. U rujnu 1831. imenovan je za civilnog i vojnog upravitelja Dalmacije. Tijekom svojeg namjesništva iskazao je vojnički karakter u reorganizaciji teritorijalnih snaga s ciljem suzbijanja krijumčarenja, ali i sposobnost provođenja strateški važnih civilnih projekata, poput završetka i unaprjeđenja cestovnih komunikacija, zalaganja za unaprjeđenje poljoprivrede i obrazovno-kulturnih institucija.⁶

Vrijeme Lilienbergova namjesništva u Dalmaciji, kao i čitavu prvu polovinu 19. stoljeća, u socioekonomskom pogledu određuju siromaštvo, izoliranost i nerazvijenost svih krajeva pokrajine. Takvom stanju znatno su pridonijeli i drugi problemi koji su se godinama gomilali u Monarhiji, poput trome državne birokracije, statične društvene strukture te gospodarstva koje nije podržavalo kretanje prema liberalnom ekonomskom sustavu.⁷ Iako djelovanje austrijskih vlasti prema novopridruženim pokrajinama pokazuje tendenciju uvođenja promjena s ciljem napretka, na državnoj razini nije bilo primarno te se usmjerava prema onim segmentima koji su bili od izravne koristi za vlast u Beču. Stoga se austrijska uprava uglavnom ocjenjuje kao neaktivna po pitanju osuvremenjivanja Dalmacije.⁸ U takvim okolnostima, djelovanje namjesnika Lilienberga izdvaja se, jer je pokazao aktivnu namjeru, kako i sam kaže, da pokrajinu izvede: „... iz stanja materijalne zapuštenosti i duhovne podivljivosti i dovesti do stanja najpoželjnijega fizičkog i moralnog osjećaja zadovoljstva...”⁹ Njegov plan temeljio se na racionalnom korištenju državnih poticaja, bez dodatnih financijskih opterećenja za ionako siromašno stanovništvo.¹⁰

Kako bi temeljito proveo promjene, Lilienberg je po preuzimanju dužnosti odlučio osobno obići sve dijelove pokrajine. Cilj mu je bio dobiti pouzdane i nužno potrebne informacije za izradu detaljnog izvještaja koji će dati uvid vlastima u opće stanje pokrajine. Bilo mu je važno stvoriti osobni dojam, temeljen na vlastitom iskustvu i relevantnim podacima umjesto na dostupnim spisima. Naime, ne samo da se nije zadovoljio postojećim zapisima, službenim ili neslužbenim, već ih smatra manjkavima. Lilienberg napominje da su uglavnom geografski ograničeni i nepouzdana, i to u tolikoj mjeri da su postali temelj za brojne predrasude: „Iz tih je razloga ono što se o ovoj pokrajini zna iz putopisa koji su mahom nepotpuni i bave se samo područjima uz more potpuno nedostatno za stjecanje ispravne slike o Dalmaciji.”¹¹

Putovanje koje je poduzeo trajalo je više od dvije godine, od 1832. do 1834.¹² Pri tome je marljivo bilježio prikupljene podatke, koje je sažeto iznio caru u izvještaju nazvanom *Darstellung der Provinz Dalmatien nach der ämtlichen Bereisung, in den Jahren 1832, 1833, 1834. (Prikaz pokrajine Dalmacije nakon službenog putovanja u godinama 1832., 1833. i 1834., dalje: Prikaz)*.¹³ U Prikazu je izradio temeljitu analizu ključnih društvenih i ekonomskih segmenata te je izložio detaljan plan mogućnosti i potreba za unaprjeđenjem. Iscrpan prikaz bio je pomno razrađen prema administrativno-organizacijskim stavkama. Pri tome je namjesnik itekako vodio računa o što manjim troškovima za državni aparat, obrazlažući svaku stavku tako da bude financijski odgovorna. S obzirom na temeljit pristup, baziran na provjerenim podat-

cima obogaćen osobnim dojmovima, Lilienbergovi spisi danas predstavljaju nezaobilazno vrelo kod izučavanja bilo kojeg aspekta prilika u Dalmaciji tridesetih godina 19. stoljeća.

Posebna stavka u Prikazu bilo je predstavljanje važnosti podizanja kulturnog i obrazovnog standarda u Dalmaciji. Lilienberg je smatrao da je za ostvarivanje tog cilja nužno osnivanje institucija, poput knjižnica i muzeja u različitim krajevima provincije. Koliko je to smatrao važnim, pokazuje činjenica da je među strateške projekte koje je poduzeo u 1832. godini – poput ubrzavanja izgradnje ceste preko Velebita, uvođenja poštanske veze ili pokretanja novina *Gazzeta di Zara* – uvrstio i osnivanje narodnog muzeja u Zadru (*Museo nazionale*).¹⁴ „Knjižnica, kabineta prirodnih i industrijskih predmeta i dugih kabineta i zbirki takve vrste nedostaje skoro u cijeloj Dalmaciji. Samo u Zadru postoji oskudno opremljena zbirka većeg broja fizikalnih instrumenata i u Splitu muzej antičkih predmeta.”¹⁵

U proglassu upućenom okružnim poglavarima i biskupima Dalmacije, 30. studenoga 1832. godine, zatražio je sakupljanje predmeta baštine za muzej sa sjedištem u Zadru kao centru pokrajine:¹⁶ „Kako bih riješio problem nedostatka pokrajinske zbirke prirodnih, industrijskih i antičkih predmeta i novčića, izdao sam nalog svim političkim vlastima, svećenicima i preko onih prvih obrazovanim ljudima od struke, kao i diletantima da surađuju na osnivanju takve zbirke i imao sam zadovoljstvo da za kratko vrijeme sa svih strana primim tako brojne i među njima vrijedne predmete.”¹⁷

Za prvotni smještaj građe namijenio je jednu dvoranu gradske gimnazije, a s obzirom na količinu građe koju je prikupio, planirao je preseljenje u veći prostor.¹⁸ Prema njegovoj ideji, svrha muzeja trebala je biti prikupljanje i izlaganje različitog kulturnog, prirodnog i industrijskog nasljeđa, a cilj obrazovanje učenika ali i šire javnosti. Ovakav koncept bio je u skladu s onodobnim poimanjem muzeja.¹⁹ Iako je takav pristup podrazumijevao sakupljanje i izlaganje različitih predmeta svih grana znanosti, Lilienberg je u Prikazu pokazao osobitu naklonost prema arheološkoj građi i antičkom vremenu. Na početku poglavlja koje govori o povijesti provincije piše: „... dok se napokon nisu Rimljani domogli cijele te zemlje i doveli je do najvišeg stupnja [...] čiji veličanstveni ostatci još daju razloga za divljenje, premda ih je najvećim dijelom razorilo vrijeme koje sve uništava, a i barbarske ruke.”²⁰

Stoga, nije neobičan i njegov odnos prema spomenicima tog vremena: „[Antički ostatci] Dalmacija je unatoč čestim pustošenjima prava riznica posvuda razbacanih i dijelom zatrpanih blaga u ruševinama iz epohe svoga procvata. Ne samo ovi veličanstveni spomenici prošlih vremena, nego i kultura, blagostanje, obrada zemlje, industrija, trgovina, zanati, umjetnosti i znanosti, posve su propali nakon rimske vladavine, pa kako ni Mletci nisu bitno pridonijeli boljitku ove zemlje, ona je sve do najnovijih vremena najvećim dijelom ostala u stanju pustoši i neimaštine.”²¹ Razmišljanje o povijesti Dalmacije za vrijeme rimske vladavine i zaključak da je provincija upravo tada prolazila vrhunac i *epohu procvata*, može se izravno povezati s europskom filozofsko-kulturnom misli 18. i 19. stoljeća. To je vrijeme kada se na antičku civilizaciju gledalo kao vrhunac zapadne civilizacije uopće čiji je izravni baštinik bila Dalmacija. U centru zanimanja tih godina bila je Salona, koja je predstavljena kao neotkrivena riznica za vrijeme posjeta cara Franje I., kada je Anton Steinbüchel (1790. – 1883.) za austrijski tisak objavio da su otkriveni austrijski Pompeji.²² S takvim predznakom, Salonu su posjećivali brojni uglednici koji su se divili antičkoj civilizaciji. Krajem svibnja 1832. godine ostatke nekadašnje rimske prijestolnice obišao je i namjesnik Lilienberg, što je ostalo zabilježeno u Kronici splitske gimnazije: „Posljednjih dana svibnja ovaj grad bio je počašćen dolaskom njegove preuzvišenosti našega gospodina pokrajinskog upravitelja, general-pukovnika grofa pl. Lilienberga. (...) Nakon toga [njegova preuzvišenost] otišla je u Solin kako bi posjetila neznatne ostatke Antike.

2.

Ulomak sarkofaga s prikazom erota iz Izvještaja namjesnika von Lilienberga, prilog XIXa, Österreichische Nationalbibliothek, Beč (https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_4415001&order=1&view=SINGLE, sl. 248, preuzeto 18. 11. 2023.)

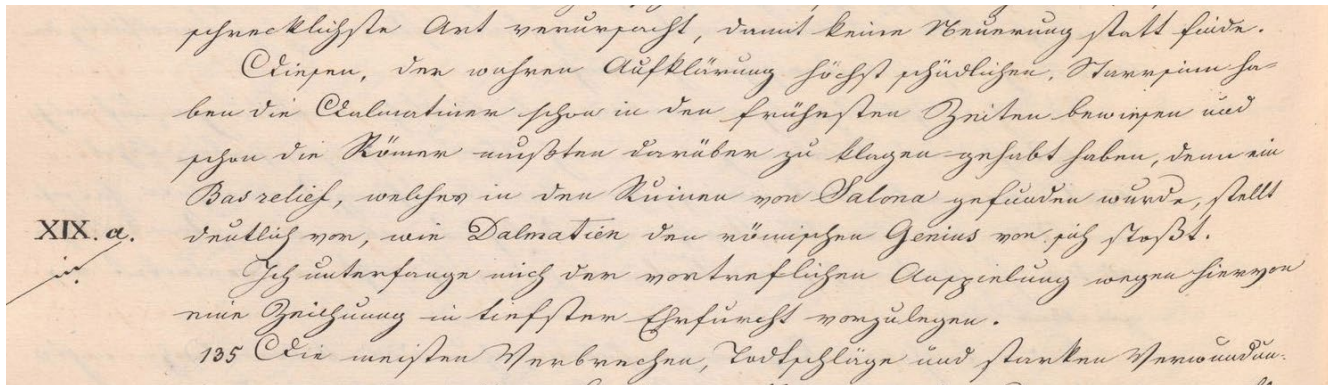
Sarcophagus fragment with a depiction of Erotes from the Report submitted by Governor von Lilienberg, appendix XIXa (Österreichische Nationalbibliothek, Vienna)

(...) Zatim je posjetila katedralu, urede, sve ustanove, antičke spomenike, muzej, zbirku medalja gospodina doktora Lanze."²³

Prema namjesniku Lilienbergu, nositelji tog neprocjenjivog spomeničkog nasljeđa, Dalmatinci, bili su nemarni prema tvarnim ostacima antike koji su ih okruživali. Kao dokaz tim tvrdnjama, iznosi primjer Salone koju je tek u kratkim crtama spomenuo u Prikazu, ali je priložio crtež ulomka sarkofaga, što je ujedno i jedini prikaz nekog spomenika u tom dokumentu (sl. 2):

„Dalmatinci su takvu, istinskom prosvjećivanju krajnje štetnu svojeglavost potvrdili još u najranijim vremenima pa su se već Rimljani morali žaliti zbog toga, jer jedan bareljef, pronađen u ruševinama Salone, jasno predočuje Dalmaciju kako od sebe odbija rimski Genus. Odvažujem se ovdje zbog vrlo uspjele aluzije s najdubljim strahopoštovanjem priložiti jedan crtež."²⁴

3.

Rukopis Izvještaja namjesnika von Lilienberga, detalj str. 90, Österreichische Nationalbibliothek, Beč (https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_4415001&order=1&view=SINGLE, sl. 96, preuzeto 18. 11. 2023.)

Manuscript of the Report submitted by Governor von Lilienberg, detail of the p. 90 (Österreichische Nationalbibliothek, Vienna)

Crtež i opis dio su čistopisa spomenutog Prikaza, dokumenta koji se čuva u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek) pod naslovom *Allerunterthänigste Relation über die in den Jahren 1832, 1833 und 1834 gemachte Dienst-Reise in Dalmatien*. Zara 1834, a nije objavljen u knjizi koja donosi prijevod i kritički prikaz Lilienbergova Prikaza, *Dalmacija – neizbrušeni dijamant*, jer je, prema riječima autora knjige M. Trogrlića i K. Clewinga, taj izvor otkriven neposredno pred tisak djela.²⁵ (sl. 3)

Riječ je o ulomku sarkofaga s prikazom dvaju zagrljenih erota, naslonjenih jedan na drugoga. Lijevi erot, u potpunosti naslonjen na desnoga, u svojoj lijevoj ruci, slobodno spuštenoj niz tijelo, drži baklju s plamenom okrenutu prema dolje, dok mu niz tijelo pada hlamida. Oko vrata ima vijenac, a na glavi kapu. U desnoj ruci drži predmet koji je otučen, možda je riječ o vrpci. Desni erot, koji je potpuno nag, pridržava lijevoga. U svojoj desnoj ruci drži, ili se pridržava, za uspravni predmet koji podsjeća na tirsos ili dugu baklju, no kako nedostaje vrh, teško je zaključiti. Oba su erota prikazana s glavama lagano okrenutim u stranu i pogledima usmjerenim u desno. Iznad njihovih glava, a kao obrub sarkofaga, pruža se bogato ukrašena vrpca od S-profila, ispunjena kimom od akantusovih listova. Izrađen je od penteličkog mramora te ga je N. Cambi datirao u rano 3. stoljeće.²⁶ S obzirom na vrstu mramora i prikazanu scenu, utvrdio je da pripada brojnoj grupi atičkih sarkofaga importiranih u Salonu. (sl. 4)

Danas se spomenik čuva u Arheološkom muzeju u Zadru, no uz njega stoji legenda da je iz okolice Zadra, dok se u literaturi navodi da je iz Biograda.²⁷ Prema dostupnim podacima iz zadarskog muzeja, spomenik je iz okolice Biograda (?), a u muzeju se čuva od 1907. godine, do kada je bio u zadarskom Perivoju kraljice Jelenke Madijevke. Navedene godine prenesen je u Muzej kao poklon zadarske općine.²⁸ Međutim, iz Lilienbergova navoda u tekstu te crteža koji donosi nedvojbeno je da je spomenik iz Salone. S obzirom na prethodno opisanu tendenciju namjesnika da prikaže provinciju u što vjernijem svjetlu, iznoseći pouzdane i relevantne informacije, nema razloga sumnjati u njegov podatak o podrijetlu spomenika.

Kako i kada je ulomak s prikazom erota dospio u Zadar, za sada se može tek pretpostaviti. Na prvom mjestu nameće se zaključak da je spomenik darovan namjesniku Lilienbergu tijekom posjeta Salonu krajem svibnja 1832. godine, što je bila uobičajena praksa u čitavom 19. stoljeću. Moguće je, ali manje vjerojatno, da je spomenik namjesniku poslan naknadno, nakon upućivanja Proglasa kojim je pozvao na darivanje predmeta zadarskom muzeju. O donacijama građe za Muzej, s popisom darovatelja,²⁹ obavještavano je u dnevnim novinama *Gazzeta di Zara*, i to od 1833. do 1845. godine. U novinama je zabilježeno da je i ondašnji ravnatelj splitskog muzeja Josip Čobranić (1790. – 1852.) poslao donaciju za zadarski muzej,³⁰ kao i Ivan

4.
Ulomak antičkog sarkofaga s
prikazom erota (© Arheološki
muzej Zadar; foto: Ortolof Harl)

Fragment of an Attic sarcophagus
with a depiction of Erotes
(© Arheološki muzej Zadar)

Luka Garagnin, koji je 1833. godine poslao u Zadar nalaze za koje je zabilježeno da su pronađeni u Saloni.³¹ No, ni za koga od donatora popisanih u tiskovini ne navodi se da je darovao mramorni spomenik iz Salone. Poznato je da je i prije službenog proglašenja i osnutka Muzeja u Zadru Namjesništvo započelo sakupljati građu te da je i Lilienberg darovao Muzej spomenicima iz vlastite zbirke,³² što se može postaviti kao jedna hipoteza prijenosa spomenika u Zadar.

Spomenici sakupljeni za novoosnovani Narodni (ili Pokrajinski) muzej čuvali su se prvotno u prostorijama osnovne škole na položaju crkve Sv. Tome. Zbirka je 1845. godine premještena u prostorije gimnazije koja se nalazila u nekadašnjem samostanu Sv. Krševana.³³ Dio spomenika tada je prebačen i u gradski perivoj Jelene Madijevke.³⁴ Moguće je da je tom prigodom i salonitanski spomenik s erotima izložen u gradskom vrtu. Naime, u perivoju, koji je projektirao i izgradio u duhu romantizma barun Ludwig Franz von Welden (1782. – 1853.)³⁵ 1829. godine, bili su izloženi an-

tički spomenici kako bi posjetitelji perivoja mogli uživati u razgledavanju.³⁶ Prema *Vodiču* Giuseppea Sabalicha, spomenici su sakupljeni u Zadru, ali i u drugim dijelovima provincije.³⁷ Prema pisanju I. F. Neigebaura, upravo je baron Welden zaslužan za formiranje izložene zbirke.³⁸

Autori navode da su brojni spomenici, reljefi i natpisi bili dijelom ugrađeni u eksedri (što se nalazi u istočnom dijelu perivoja i danas), a dijelom slobodno stajali u perivoju koji je formiran kao lapidarij na otvorenom. Odlukom zadarske općine spomenici iz eksedre su prebačeni u Sv. Donat 1905. godine, s obzirom na to da je tada crkva služila kao muzej.³⁹ Prema podacima iz Arheološkog muzeja, spomenik s erotima darovan je tek dvije godine poslije, 1907. Može se pretpostaviti da je stajao slobodno u perivoju te je naknadno prebačen u muzejsku zbirku.

Iako u ovom trenutku na temelju dostupnih podataka nije moguće dati konačnu rekonstrukciju povijesti smještaja spomenika u Zadru, nedvojbeno je da ulomak sarcofaga s prikazom erota potječe iz Salone.

BILJEŠKE

¹ Ukidanjem pokrajina 1816. Dalmacija se naziva Kraljevina Dalmacija s Dubrovnikom i Bokom kotorskom. STJEPAN ĆOSIĆ, Obilježja i ustroj austrijske vlasti u Dalmaciji u doba apsolutizma, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 40 (1998.), 349–350.

² STJEPAN ĆOSIĆ (bilj. 1), 350. Od 1852. godine nosi naziv Namjesništvo (*Lugotenza*). Više o administrativnoj organizaciji v. kod: FRANE IVKOVIĆ, Organizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske vladavine 1814.-1818., *Arhivski vjesnik*, 34-35 (1991. – 1992.), 34.

³ Po dolasku na funkciju namjesnika u Dalmaciji Grof Wenzel Vetter von Lilienberg (1797. – 1841.) već je stekao zavidnu vojnu karijeru u različitim bitkama, stupio je u vojsku kao kadet, a vlastitim uspjesima stekao je činove generala i podmaršala, grofa te vojnog guvernera. MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING,

Dalmacija neizbrušeni dijamant Habsburška pokrajina Dalmacija u opisu namjesnika Lilienberga, Zagreb-Split, 2015., 20–24.

⁴ STJEPAN ĆOSIĆ (bilj. 1), 350.

⁵ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 20.

⁶ Godine 1832. puštena je u promet cesta koja je povezivala Dalmaciju s prekovlebitskom Hrvatskom; izgrađen je gradski vodovod u Zadru; inicirao je osnivanje Narodnog muzeja u Zadru; potaknuo izdavanje lista *Gazzetta di Zara*; obnovio zgradu zadarskog kazališta; utemeljio zakladu za stipendiranje studenata iz Dalmacije. VETTER VON LILIENBERG, Wenzel. *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 20. 6. 2024. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/vetter-von-lilienberg-wenzel>>.

⁷ STJEPAN ĆOSIĆ (bilj. 1), 351.

- ⁸ STJEPAN ĆOSIĆ (bilj. 1), 352.
- ⁹ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 63.
- ¹⁰ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 15. Kako autori ističu, Lilienberg je kroz prikaz pokazao mišljenje da je Dalmacija siromašna pokrajina s visokim potencijalom do kojeg se može doći pomno usmjerenim poticajima, a nikako silom.
- ¹¹ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 58;§§ 1-2 Prikaza.
- ¹² MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 13. Lilienberg je bio jedini pokrajinski namjesnik u Dalmaciji koji se odlučio na ovakav potez. Kako i sam kaže: „Ono pak što znanja željne strance, pa čak i obrazovane domaće stanovnike, ponajviše odbija jest mukotrpnost kretanja po samoj pokrajini, zbog čega oni prvi većinom posjećuju samo gradove na obali, dok obrazovani mještani rijetko kad prodiru u unutrašnjost izvan granica svog kotara, pa sve i kad ih poslovi primoravaju na duža putovanja, obično se u to upuštaju samo ako se pritom mogu služiti onim rijetkim barem donekle prohodnim putovima, ne izlažući se pritom velikim opasnostima i neopisivim neudobnostima.” MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 57–58.
- ¹³ Kritičko izdanje i prijevod tog dokumenta objavili su 2015. godine Marko Trogrlić i Konrad Clewing pod naslovom *Dalmacija – neizbrušeni dijamant. Habsburška pokrajina Dalmacija u opisu namjesnika Lilienberga*, Zagreb – Split, 2015. Izvornik tog kritičkog izdanja nalazi se u Državnom arhivu u Zadru (Prezidijski spisi namjesništva, sv. 154.), prijepis se nalazi u Beču, u Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettskanzlei, (Bandnummer 444), Separatbillten-Protokoll 468/1833., dok se čistopis dokumenta nalazi u Österreichische Nationalbibliothek: Cod. Ser. N. 12345: WENZEL ALOIS VETTER GRAF VON LILIENBERG, *Allerunterthänigste Relation über die in den Jahren 1832, 1833 und 1834 gemachte Dienst-Reise in Dalmatien*, Zara 1834. (rukopis: https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_4415001&order=1&view=SINGLE, pristupljeno 4. 8. 2023.)
- ¹⁴ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 23.
- ¹⁵ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 214.
- ¹⁶ Više o razvoju Arheološkog muzeja u Zadru kod: RADOMIR JURIĆ, 170. obljetnica Arheološkoga muzeja u Zadru, u: *II. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem* (Zadar, 7. – 9. XI. 2002.), (ur.) Eduard Kletečki, Zagreb/Zadar: Hrvatsko muzejsko društvo – Sekcija za muzejsku pedagogiju/ Arheološki muzej Zadar, 2004., 14.
- ¹⁷ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 214.
- ¹⁸ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 215: „Čim se postojeći predmeti svrstaju i srede, dopustit ću sebi najponizniju molbu Vašem Veličanstvu kako bi ovaj muzej zaživio kao javna ustanova te da se zahvalnošću i pamćenjem punim oduševljenja prenosi do najdaljih potomaka i ponese ime Franina muzeja. Radi dobivanja ove preuzvišene milosti s najdubljim ću strahopoštovanjem, kad tome nastupi vrijeme, preko Dvorske komisije za nastavu poduzeti mjere kako bi zbirka što prije mogla koristiti učeničkoj mladeži, a i drugima koji su željni znanja.” S obzirom na to da je navedeni prostor postao premali vrlo brzo, uskoro su se počeli premještati spomenici. Više kod: RADOMIR JURIĆ (bilj. 16), 14–15.
- ¹⁹ ŠIME BAROVIĆ, Muzeologija i arheologija u Dalmaciji u doba preporoda, *Zadarska revija* 36 (1987.), 4-5, 467.
- ²⁰ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 59.
- ²¹ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 60.
- ²² ANTON STEINBÜCHEL, Nachrichten aus Briefen, *Wiener Zeitschrift für Kunst, Theater und Mode*, 64, Beč 28. svibnja 1818., 518; MARKO ŠPIKIĆ, *Francesco Carrara, polihistor, antikvar i konzervator* (1812. – 1854.), Split, 2010., 21.
- ²³ LJERKA ŠIMUNKOVIĆ, Kronika splitske gimnazije od ljeta gospodnjega 1817./18. do godine 1866./67., *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 23 (2010. – 2011.), 131–132.
- ²⁴ *Diesen, der wahren Aufklärung höchst schadlichen, Starrsinn haben die Dalmatiner schon in der frühesten Zeiten bewiesen und schon die Römer mußten darüber zu klagen gehabt haben, denn ein Bas relief, welches in den Ruinen vor Salona gefunden wurde, stellt deutlich vor, wie Dalmaten den römischen Genus von sich stoßt. Ich unterfange mich der vortrefflichen Anspielung wegen hiervon eine Zeichnung in tiefster Ehrfurcht vorzulegen.* WENZEL ALOIS VETTER GRAF VON LILIENBERG (bilj. 13), 90, crtež XIXa. Srdačno zahvaljujem prof. Trogrliću koji me je uputio na ovaj crtež, kao i na prijevodu rukopisa. Dostupno na: https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_4415001&order=1&view=SINGLE.
- ²⁵ MARKO TROGRLIĆ, KONRAD CLEWING (bilj. 3), 14.
- ²⁶ NENAD CAMBI, *Atički sarkofazi na istočnoj obali Jadrana*, Split, 1988., 45, 147, br. 62, tab. XXIX.; ISTI, *Kiparstvo rimske Dalmacije*, Split, 2005., 131 i 134, sl. 196.
- ²⁷ NENAD CAMBI (bilj. 26, 1988.), 147, br. 62, tab. XXIX.; ISTI (bilj. 26, 2005.), 131, 134, sl. 196.
- ²⁸ Ljubazno zahvaljujem na podatcima i fotografiji spomenika muzejskoj savjetnici dr. sc. Korneliji A. Giunio.
- ²⁹ Donatori su bili službene osobe i uglednici koji su time htjeli potvrditi svoju naklonost namjesniku.
- ³⁰ Iako je u to vrijeme bio ravnatelj splitskog muzeja, u svojstvu prefekta gimnazije, darovao je zadarskom muzeju inkunabulu s Plinijevim djelom i „neke medalje”. *Gazzeta di Zara* 32, 19. 4. 1833. O tome stoji zapis i u arhivu muzeja (Arheološki muzej u Splitu, spisi 1832., br. 4, nedatirano pismo s početka 1833. Protokol 1820. – 1845., str. 6) Više kod: ARSEN DUPLANČIĆ, Kad sporedno postane glavno: neki primjeri iz knjižnice Arheološkog muzeja u Splitu, *Muzeologija*, 48/49 (2012.), 56.
- ³¹ I. L. Garagnin 1833. godine poslao je u Zadar 28 komada novca, dio olovne cijevi pronađene u Saloni 1805., neku posudu razbijenu u dva dijela, dio izlijebljene cijevi i dvije opeke također nađene u Saloni. DANICA BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Počeci zaštite spomenika i sabiranja umjetnina u Dalmaciji, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 18 (1970.), 155; *Gazzeta di Zara* 54, 5. 7. 1833.
- ³² RADOMIR JURIĆ (bilj. 16), 14.
- ³³ RADOMIR JURIĆ (bilj. 16), 14.
- ³⁴ EMIL REISCH (ur.), *Guida del museo di S. Donato in Zara*, 1913., 23: *Gli oggetti dell' arte minuta passarono al ginnasio di Zara, i monumenti epigrafici e le sculture vennero murati nell' esedra del Giardino Pubblico.*
- ³⁵ Vojni upravitelj u Zadru od 1828. do 1831. O njegovu djelovanju te izgradnji perivoja vidi kod: MIRNA PETRICIOLI, Grad-

ski perivoj u Zadru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 33 (1992.), 543–545.

³⁶ Po perivoju su bile raspoređene biste iz zbirke Pelegrini, ali i kameni namještaj izrađen od spolija i arhitektonskih ulomaka. GIUSEPPE SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897., 255; MIRNA PETRICIOLI (bilj. 35), 550.

³⁷ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 36), 244–245, 251. Za spomenik CIL III, piše da je 1811. pronaden u Saloni i poziva se na objavu kod Pavlovića Lučića u djelu *Romanarum antiquitatum analecta quaedam*. IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Romanarum antiquitatum analecta quaedam*, Zadar, 1813., 16. Navodi da se uz spomenute u eksedri nalazi još spomenika: *Unitamente alle riportate, stanno nell' Esedra vari pezzi lavorati antichi di fregi e cornici, a fogliame, varie teste, bucrani, ecc.*, kao i po vrtu: *Nel Giardino sono collocati ancora vari busti, appartenenti alla Galleria Pellegrini di ignota provenienza, e vari sedili e tavoli del Caffè furono ridotti a quest'uso da pezzi di antiche colonne, capitelli od altro*. GIUSEPPE SABALICH (bilj. 36), 254–255.

³⁸ JOHANN FERDINAND NEIGEBUR, *Die Sud-Slaven und deren Lander in beziehung auf Geschichte, Cultur und Verfassung*, Leipzig, 1851., 188: *Endlich ist noch eine Sammlung von Alterthümern zu erwählen, welche ihre Entstehung dem General von Welden verdanzt, die eri n dem Volksgarten angelegt hat, und die aus mehreren in eine Nische eingemauerten Reliefs, Bildwerken verschiedener Art und Inschriften besteht*. Od spomenika ističe reljef s prikazom Bakantice, dvaju genija te Merkura i Herakla. Za natpise kaže da su već prije objavljeni. (https://books.googleusercontent.com/books/content?req=AKW5QacHoDOMnA34e7nSEr3Tm6_2SHII XJ_GcfuzCUdL-8sQ1RbBzTxwvmjMxFk3S4h2d3maddpQGZJ2-JoG4io5eDhIdCPYnzy_YzwD6Tzjln6IWLl34XfSH_Uus7ydm-tEqFCX31HRakSaZ4nophcFXGic1Bzgoo8TDIfQnAmMQbwL-L4HKdOP2lP RjzMQ7tExJGk205vhQ4DpJpK8wOL-pTslNXd8qbwSOSNuYdwyWUnYLYo_firo49qK3KbL3XK7LJozZ-oe8e_Id-aCGfUxLiSM4BKqRBywJWBKvWmCivn83c4FQlg, pristupljeno 5. 5. 2023.)

³⁹ EMIL REISCH (bilj. 34), 24.

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo 4.0 Međunarodne licence (CC BY 4.0), koja omogućava korisnicima umnažanje, redistribuiranje, mijenjanje i preradivanje materijala u bilo koju svrhu, pa i komercijalnu, uz uvjet ispravnog navođenja autorstva i izvora: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.